

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Kentsel Yaşam Kalitesi Ölçümlerinde Kavramsal Değerlendirmeler ve Boyut Önerileri

Assessments of Conceptual in Quality of Urban Life Measurements and Dimensional Recommendations

Yıldız AKPOLAT¹ , Füsün KOKALAN ÇIMRİN² , Aykut ÇALIŞKAN³

¹Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

²Doç. Dr., Üniversite, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

³Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

ORCID: Y.A. 0000-0002-5992-2558;
F.K.Ç. 0000-0002-1832-5781;
A.Ç. 0000-0002-1886-6991

Corresponding author:

Aykut ÇALIŞKAN,
Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye
E-mail: aykut629aykut@hotmail.com

Submitted: 10.10.2020

Revision Requested: 28.01.2021

Last Revision Received: 10.03.2021

Accepted: 04.04.2021

Published Online: 19.05.2021

Citation: Akpolat, Y., Kokalan Cimrin, F., & Caliskan, A. (2021). Kentsel yaşam kalitesi ölçümlerinde kavramsal değerlendirmeler ve boyut önerileri. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 313-335.
<https://doi.org/10.26650/JECS2020-808723>

ÖZ

Bireyin faydasına dönük iyi olma idealine arayış olan ve fiziksel açıdan kentler üzerinden anlam bulan yaşam kalitesi sosyal göstergeler ve bu göstergelerin memnuniyeti üzerine değer atfetmektedir. Alan yazınına sunulan teorik perspektifin geçerliliğinin kültürel dokuyu işleyen mekânsal farklılıklarından dolayı standart bir yapıyı mecburen temsil edememesi bizleri Türkiye özelinde model arayışına yönlendirmiştir. Nedensel karşılaştırmalı nicel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada 2015 yılında TÜİK tarafından kentlerin yaşam kalitelerinin ölçülmesinde esas alınan göstergeler ikincil veri analizi tekniğiyle yeniden ele alınmış ve istatistiki açıdan faktör analizine tabi tutulmuştur. Boyut belirleme süreçlerinde kentsel yaşam kalitesinin çekim alanında yer alan faktörlerin toplumsal ihtiyaçlar, mekânsal durum, kamu hizmetlerinden memnuniyet, sosyo-ekonomik kalkınma ve yaşam memnuniyeti olduğu anlaşılmıştır. Yaşam kalitesi göstergelerinin önem düzeyleri ve memnuniyeti ölçen bir ölçme aracıyla yola devam edebilme çabasının arandığı bu araştırma ülkemizde sosyal bilimlerin gelişimine de katkı sunacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Yaşam Kalitesi, Modelleme, İkincil Veri Analizi, Faktör Analizi

ABSTRACT

In pursuit of the ideal of well-being for the benefit of the individual, the concept of quality of life, which is physically meaningful through cities, attributes value to social indicators and the satisfaction of these indicators. The theoretical perspective presented to the literature is not in a standard structure due to the different spatial that process the cultural fabric. This situation necessarily led us to search for a model in Turkey. Representing our area offered a standard structure due to the different spatial functioning of the cultural fabric of the validity of the theoretical perspective we are compelled to search for models in Turkey has led to

private. In this study, in which the causal-comparative quantitative research method was used, the indicators that were taken as the basis for measuring the quality of life of cities by Turkish Statistical Institute TSI in 2015 were reconsidered with the secondary data analysis technique and were subjected to factor analysis in statistical terms. It has been understood that the factors in the field of significance gravity of urban life quality in the dimension determination processes are encapsulated by social needs, spatial situation, satisfaction with public services, socio-economic development, and life satisfaction. It is predicted that this study, in which the effort to continue its journey with a tool that measures the importance levels and satisfaction of the quality of life indicators, will contribute to the development of social sciences in our country.

Keywords: Urban, Quality of Life, Modeling, Secondary Data Analyses, Factor Analyses

EXTENDED ABSTRACT

It is possible to define the quality of urban life as the balance of supply and demand of the services needed by the individual living in the city and all conditions. Although this process is complex, it also refers to a series of indicators. In addition to the well-being of the citizens and the variety and quality of services, the standards of the urban spaces must also be considered. In this sense, it is possible to define quality of urban life it as a concept that deals with the measurable spatial, social and physical elements that form the framework of the concept of urban life quality and how city residents perceive these elements. At this point, the main factor discussed is which dimensions the concept of urban life quality includes, as there is no consensus on this issue in the current literature.

Although there is no single agreed model for measuring urban life quality in the literature, it can be said that the most common and accepted approach used in this issue are the as listed above indicators. Indeed, it is seen that urban life quality studies first emerged within the social indicators movement in the 1960s. The social indicator paradigm roughly entails concise, comprehensive and balanced judgments about the state of fundamental aspects of society. According to the current literature approach, social indicators are divided into two. The first of these refers to the objective features of society, that is, to the objective elements that characterize the living conditions in a settlement. In the subjective approach in the second group, an attempt is made to develop a perspective based on the data obtained mostly from the questionnaire technique. People's perceptions, behaviors, and perspectives of objective conditions are taken into account. We have recently witnessed the addition of a third element to these two dominant approaches in the literature. According to this model, which we can consider to be a combination model, it is necessary to use both objective and subjective indicators together to understand the urban life quality.

When we look at the research on urban life quality, we see that the first studies were conducted within the social indicators movement in the 1960s and centered mostly on objective indicators. An example of this approach is a study by Liu (1976) in 1970 in which more than 244 metropolitan areas in the USA were assessed measured using five general categories; economic, political, environmental, health, education, and social categories were discussed in the research.

One of the first important studies on subjective indicators was conducted by Campbell et al. (1976). This research, which is structured on satisfaction with life and happiness indicators, is based on the relationship between quality of life and social change. Campbell et al. emphasized that expectations, emotions, desires, and value judgments should be followed to assess understand the quality of life. In addition, according to Marans (1975, 2007) and Connerly (1988), one of the most important names in the urban life quality field, individuals' views are influenced by their past life experiences as well as their perception and evaluation of the characteristics of the living environment.

The theoretical perspective presented to the literature is not in a standard structure due to the dif-

ferent spatial that process the cultural fabric. This situation necessarily led us to search for a model in Turkey. Being able to represent our area offered a standard structure due to the different spatial functioning of the cultural fabric of the validity of the theoretical perspective we are compelled to Turkey has been seeking to direct the specific model and size drink. The fact that the concept of urban life quality becomes measurable is built on the goal of determining the parameters and establishing the importance levels of the connected parameters. This study used a causal-comparative quantitative research method and the indicators that were taken as the basis for measuring the quality of life of cities by Turkish Statistical Institute in 2015 were reconsidered with secondary data analysis technique and subjected to factor analysis in terms of statistics.

Figure 1. Dimensions Related to Quality of Urban Life Measurement in Turkey

It has been understood that the factors in the field of gravity of urban life quality in the dimension determination processes are social needs, the spatial situation, satisfaction with public services, socio-economic development, and life satisfaction. It is considered that determining the importance levels of social indicators, which constitute the centrality of the research where the consideration reflections of countries at the local level, including international organizations, are important, and including them in the studies will contribute to the achievement of accurate results. It has been observed that the variables included in the model among the dimensions of quality of life and in the field of attraction of urban life quality are mainly composed of the variable structure of needs and focus of satisfaction. It is thought that the results of the study will contribute to the dimension determination and data collection processes to be used in urban life quality measurement studies.

1. Giriş

Yaşam kalitesi modern hayatın gelişimiyle gündeme gelen, sosyabilite kavramına kadar izlerin sürüldüğü ve kent toplumları için ideali arz eden bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Kentsel yaşam kalitesi çalışmalarında özne ve nesne konumunda yer alan kent ve kent toplumu terimleri aynı zamanda kavramın iki temel bileşenine de dikkatleri çeker. Yaşam kalitesi durum- sal açıdan aynı doğal ve yapılandırılmış çevrede bir arada yaşayan kimselerin fiziksel ve psiko- lojik refahının ifade edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesi ise ikinci dünya savaşından sonraki 1960'lı yıllarda popüler olmuş ve önem kazanmıştır (Das, 2008: 297; Lotfi & Solaimani, 2009:123).

Yaşanan iki dünya savaşı sonrası toplumsal hayatı derinden etkileyen yeniden yapılanma sü- recinin yansımaları ekonomik anlamda ciddi kazanımlara dönüşmüştür. Ancak yetersiz hizmet, düşük hava kalitesi, arazi kullanımında ayrışma, seyahat uzunluğu gibi olumsuz nedenlerle ya- şam kalitesi konularında yeterli iyileşmenin sağlanamaması, yaşam kalitesi kavramına ilişkin ilgiyi artırmıştır (El Din vd., 2013:86). Kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesine yönelik var olan yaklaşımların ortak yanı ise kişilerinin refahının ve yaşamdan memnun olmalarına etki eden bi- leşenlerin tespit edilmesidir. Ancak yapılan araştırmalar mevcut bir kentsel yaşam kalitesi ölçe- ğinin bulunmadığını ve yaşam kalitesinin ölçülebilmesi için sunulan parametrelerin çeşitlilik gösterdiğini ortaya çıkarmıştır.

Araştırma kentsel yaşam kalitesi kavramına ilişkin yaklaşımları tarihsel bağlamda ele alır- ken, yaşam kalitesi ölçümlerinde ulusal düzeyde belirlenen göstergeler üzerinden model arayışı- na odaklanmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yaşam kalitesi göstergeleri üzerinden sunulan nesnel ve memnuniyeti yansıtan öznel veriler ikincil veri analizine tabi tutulmuş, faktör indirgeme işlemi gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma kentsel yaşam kalitesi kavramının ölçülebilmesi için Türkiye özelinde dayanak teşkil edecek özellikleri belirlemek ve alanda eksikliği hissedilen ölçek geliştirme çabalarına katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında yaşam kalitesi, kentsel yaşam kalitesi kavramı ve kavrama ilişkin sunulan yaklaşımlar tanımlanırken, bu alanda yapılan çalış- maların değerlendirmesi yapılmış ve kavramın ölçülmesine yönelik isabetli sonuçlar ortaya ko- nulmasına katkı sağlayan boyutlar makro veriler üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır.

Yaşam Kalitesi Kavramının Tanımlanması

Sosyal bilimler literatüründe pek çok kavram için geçerli olduğu üzere yaşam kalitesi kavra- mının tanımlanması üzerinde de bir uzlaşının olmadığı görülür. Gündeme gelen bu bulanıklaş- manın ise temelde iki önemli gerekçesi vardır. Bunlardan ilki, yaşam kalitesi kavramının çok boyutlu olması gerekçesi ile farklı bilimsel disiplinlerden yükselen farklı kavramsallaştırmaların mevcudiyetidir. İkinci ve daha epistemolojik tartışma ise kavramın, yaşam standartı ve sosyal refah olguları yerine ve onlarla aynı anlamda kullanılmış olmasıdır. İfade edilen bu gerekçeler- den ötürü yaşam kalitesi literatürü detaylı bir biçimde ele alındığında büyük bir karmaşanın mevcut olduğu görülür. Dolayısıyla da kavramı anlaşılır kılmak ve mevcut kavramsallaştırmalar bağlamında bir sadeleşme yapmak gerekir.

Tartışmayı öncelikle yaşam kalitesi kavramının çok boyutluluğu üzerinden kurmak gerekir. Bu konuda pek çok farklı yaklaşım olsa da genel olarak düşünüldüğünde yaşam kalitesi boyutla- rının üç temel dayanak noktası vardır. Bunlar, ekonomik boyutu temsil eden *yaşayabilirlik*, (eko- nomik büyüme, verimlilik, refah vb.) sosyal alanda ortaya çıkan *yaşanabilirlik* ve son olarak da çevresel boyutu temsil eden *sürdürülebilirlik* değişkenleridir. Bu anlamda en başta söylenebilir

ki, yaşam kalitesi, bu üç temel alanın çoklu kesişim odağı olarak konumlanmaktadır (Stimson & Marans, 2011). Taşıdığı anlam dolayısıyla bir yandan bireylerin yaşamdan memnuniyetlerini ve diğer yandan da yaşam beklentilerini içeren bir değere sahiptir. Kavramın çok boyutluluğu ile birlikte hem tanımlama hem de ölçüm sorunlarının varlığından da söz edilebilir.

Sosyal bilimler literatüründe özellikle de son yirmi yılda yaşam kalitesi çalışmalarının hem sayısı hem de kapsamı artmasına rağmen, konuya dair asıl ilginin 1930'lu yıllardan sonra başladığı görülür (Oktay & Marans, 2010; Zamainfard vd. 2018). Bu yıllardan itibaren akademik olduğu kadar ekonomik ve politik alanlarda da dikkate değer bir popülerlik kazanmıştır. Bu sebeple de çoğu zaman yaşam kalitesinin, refah ve mutluluk kavramları yerine de kullanılmış olduğuna rastlarız (Veenhoven, 2000). Bu genelleştirici/kapsayıcı yaklaşım, kavramın bulanıklaşmasına katkı sağlamıştır.

Yaşam kalitesi kavramı, güncel literatürde bireyin içinde bulunduğu iyi-olma ve refah koşullarına gönderme yaparken, diğer yandan da bireyin bu koşullara nasıl yanıt verdiğine de ilişkindir (Pacione, 2003). Dünya Sağlık Örgütü, yaşam kalitesini “hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değerler sistemi içinde buldukları durumu algılama ve değerlendirme biçimi olarak tanımlamıştır (WHOQOL,1997). Söz konusu tanımlamada bireylerin içinde buldukları koşullara dair oluşturdukları algı ve değerlendirmeler öne çıkmaktadır. Yaşam kalitesinin, mevcut somut koşullara ilişkin kaygı ve memnuniyet düzeyine bağlı olarak biçimlendiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda kavramın psikolojik ve çevresel olmak üzere iki yönü vardır. Her iki yönelim de bireyin içinde bulunduğu coğrafi bölgede kendisi için tatmin edici gerekli koşulların ne derece var olduğu ile ilgilidir.

Özellikle de sanayi devriminden sonra ortaya çıkan derin ve sarsıcı toplumsal değişme dinamikleri sonucunda yaşam kalitesi sorgulanabilir bir kavram haline gelmeye başlamıştır. Mimarlık, şehir ve bölge planlama, psikoloji, sosyoloji, sağlık ve ekonomi gibi farklı disiplinlerin ilgi alanına giren yaşam kalitesi kavramı da içinde yer aldığı disiplinin kuramsal temel ve merakları çerçevesinde farklı biçimler almıştır. Bu anlamda da yaşam kalitesi, yaşamın birçok farklı alanını ve bu alanlar arasındaki etkileşimi içeren çok boyutlu bir kavram olarak da karşımıza çıkmıştır.

Literatürde tanımlamalar çok farklılık gösterse de aslında Wish (1986)'in de belirttiği üzere kavram temelde aynı odağa gömülüdür. Tüm farklılıklarına rağmen literatürde kullanılan en sık tanımlamaların özünde son derece benzer oldukları görülür. Tanımlamaların tümü coğrafi ya da sosyolojik bir kategoride yer alan bireylerin içinde buldukları koşullar ve bu koşullara dair algılarını içeren süreç ile ilgilidir. Kavram, iyi-olma, mutluluk, memnuniyet ve refah koşullarına gönderme yapmaktadır. Ancak ortaya çıkan böylesi bir durum, yaşam kalitesi kavramı açısından da başka bir tartışmayı gündeme getirmiştir. Kavram sanki salt gelişmiş, batılı ülkelerin ve burada yaşamını sürdüren insanların koşullarına odaklanmış gibi görünmektedir (Hagerty vd., 2001). Yoksul olan ve modernleşme süreçlerinin dışında kalmış üçüncü dünya ülkeleri ve orada yaşayanlar açısından zaten bir yaşam kalitesi kavramından söz etmek mümkün olmadığı için kavramın ötekileştirici yönüne de dikkat çekilmektedir.

Yaşam Kalitesi Yaklaşımları

Mevcut literatürde yaşam kalitesi kavramına ilişkin olarak en fazla karmaşıklığın yaşandığı ana tema, kuramsal alana dairdir. Kavramın sahip olduğu çok boyutluluk ve disiplinler arası bir konumda yer alması, yaşam kalitesinin teorik olarak yapılandırılmasını zorlaştırmaktadır. İster sosyal bilimler, ister mühendislik bilimleri alanından bakın, her iki disiplin açısından da yaşam kalitesi kuramlarının belirsizlik taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla da alanın sadeleştirilmesine yönelik olarak bu çalışma da üçlü bir sınıflandırma modelinin kullanıldığını ifade etmek gerekir.

Buna göre yaşam kalitesi ile ilgili kuramsal yaklaşımları ve araştırmaları kendi arasında üç ana kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki, daha çok psikoloji ve sosyoloji çalışmaları bağlamında gündeme gelen bireysel/kişisel iyi olma hali ile ilişkili yaşam kalitesi kuramlarıdır. Bu yaklaşımın ana ilgi odağı, bireysel iyi olma hali, mutluluk ve yaşam doyumudur. Bireyin yaşam kalitesini anlamaya yönelik olarak kuramsallaştırılan başlıca teorilerden ilki, Jeremy Bentham'ın temellerini atıp, John Stuart Mill'in geliştirdiği ahlak ve siyaset ilkesinin özünü oluşturan faydacılık yaklaşımıdır (Tekeli, 2010). Bireysel haz meselesinden yola çıkan bu teorik modele göre esas olan faydanın çoğaltılmasıdır. Çünkü zaten iyi olan aynı zamanda faydalıdır.

Bireysel iyi olma/yaşam kalitesi yaklaşımı içerisinde güçlenen ikinci teorik model, Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi kuramıdır. Faydacı yaklaşıma eleştirel bir perspektifle karşılık veren ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramına göre tüketim odaklı yaşam kalitesi anlayışı yerine ihtiyaç esaslı bir anlayış kurmak gerekir. Bilindiği üzere bu teori, beşli bir piramit biçiminde sembolize edilmiştir (Sarı&Kındap, 2018). Yaklaşım yaşam kalitesi bağlamında ele alındığında insanın tüm ihtiyaçlarının karşılanmadan mutlak anlamda bir yaşam kalitesine ulaşmasının beklenemeyeceği fikri üzerine kuruludur.

Bireysel iyi olma/yaşam kalitesi ile ilgili son yaklaşım ise ünlü iktisatçı Amartya Sen tarafından geliştirilen kapasite yaklaşımıdır (1993). Yine kapasite yaklaşımının da faydacı yaklaşımın eleştirisi üzerine kurulu olduğu söylenebilir. Faydacı yaklaşımda yaşam kalitesi kavramı tanımlanırken, insanların özellikleri ve kapasiteleri standart olarak kabul edilmiştir. Oysa kapasite kuramına göre insanların kapasiteleri asla sabit ve değişmez değildir (1993). Ayrıca Sen'e göre yaşam kalitesi gibi çok boyutlu bir kavramın salt niceliksel verilerle ele alınması mümkün değildir. Özünde bireylerin yetenekleri, ilgileri ve içinde yer aldıkları yapıyı dünyayı nasıl algıladıklarını da önemli ölçüde dikkate almak gerekir.

Sen tarafından ortaya konan bu model, aynı zamanda yaşam kalitesinin kavramsallaştırılması adına akademi dışında da çalışmaların hızlanmasına katkı sağlamıştır. Birleşmiş Millet tarafından hazırlanan 1990 yılındaki, İnsani Gelişmişlik Endeksi Raporu, Sen'in yaklaşımını esas alarak insanların refah seviyelerini ölçmek için yeni bir model önermiştir (Sarı&Kındap, 2018:45). İnsani Gelişme Yaklaşımı olarak da kendisine karşılık bulan bu modele göre yaşam kalitesinin ölçümünde insanların içinde bulunduğu koşulları dikkate almakla birlikte bireylerin algı ve deneyimlerini de göz önünde bulundurmak gerekir.

Yaşam kalitesi kavramının teorileştirilmesine ilişkin ele alınabilecek ikinci makro alan, sağlıkla ilgili yaşam kalitesi çalışmalarıdır. Genel olarak bakım, tedavi, halk sağlığı, engelli ve yaşlılar gibi alanları kapsayan bu yönelimin ana çalışma alanı, ekonomik, sosyal ve çevresel koşulların insan ve toplum sağlığı üzerinde yaratmış olduğu etkilerdir (On Birinci Kalkınma Planı, 2018). Bireyin sağlığı ise yalnızca fiziksel etkinlik üzerinden değil, aynı zamanda ruhen ve sosyal olarak da tam bir iyilik hali anlamına gelir. Bu model içerisinde özellikle de Dünya Sağlık Örgütü tarafından çeşitli sağlık endeksleri aracılığıyla bireylerin yaşam kalitesi ölçülmeye çalışılmaktadır.

Yaşam kalitesine ilişkin kuramsal modellemelerin üçüncü ayağını ise temsil eden kentsel ve çevresel kaliteye ilişkin yaklaşımlar, bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Ekonomi, coğrafya, şehir planlama, sosyoloji ve kamu yönetimi disiplinleri içerisinde ele alınan kentsel yaşam kalitesi kavramının ana ilgi odağı ise insan ve çevre etkileşimidir. Ortam ve yer merkezli olarak da kavramsallaştırılan bu yaklaşımın detayları ise aşağıdaki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Kentsel Yaşam Kalitesi

Bu çalışmanın ana odağını oluşturan kentsel yaşam kalitesi kavramını daha anlaşılır kılmak için konuyu belli başlıklar altında toplamak ideal görünmektedir. Öncelikle kentsel yaşam kalitesinin literatürdeki belli başlı tanımlamalarını tartışmak ve sonrasında ise kentsel yaşam kalitesinin gösterge ve ölçümlerinden ayrı ayrı söz etmek gerekir.

Son zamanlarda yaşam kalitesi ve onun bir alt dalı olarak kentsel yaşam kalitesi kavramları, yaygın olarak kullanılmakta ve kavramın değeri ekonomik, politik ve sosyolojik açıdan giderek artmaktadır. Kavramsal bir tartışma ile konuya giriş yapıldığında farklı prizmalardan yansıyan farklı varyanslara rastlamak mümkündür. Özellikle de sanayileşme sürecinin hayata geçirdiği hızlı ve çarpık kentleşmenin bireylerin yaşam kalitesi üzerinde olumsuz etkiler yarattığının tespit edilmesiyle birlikte kent ve yaşam kalitesi kavramları arasındaki bağ da kendiliğinden kurulmuştur (Xie, 2019).

Kentsel yaşam kalitesini genel olarak kentte yaşayan bireyin ihtiyacı olan hizmetlerin ve tüm koşulların arz ve talebi arasındaki ilişki olarak tanımlamak mümkündür. Bu süreç, karmaşık olmakla birlikte bir takım göstergeler dizinine de gönderme yapar. Vatandaşların refahı ile birlikte hizmet çeşitliliği ve kalitesine ek olarak mekânların standartlarının da dikkate alınması gerekir (Görün ve Kara, 2010: 143).

Bilindiği üzere toplumsal yaşamda var olan kişilerin bireysel olarak yüksek bir yaşam standartına sahip olmaları, kentsel yaşam kalitesinin de yüksek olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü bireylerin kendilerinden bağımsız olarak meydana gelen kentsel sorunlar, kentsel yaşam kalitesine ulaşmanın önünde büyük bir engel teşkil eder. Kentsel yapılar içerisinde birey ve mekân arasında doğrudan bir ilişki kurmak esastır. Bu anlamda da kentsel yaşam kalitesi kavramının çerçevesini oluşturan ölçülebilir nitelikteki mekânsal, sosyal ve fiziksel unsurları ve kent sakinlerinin bu unsurları nasıl algıladıklarını ele alan bir kavram olarak da tanımlamak mümkündür. (Van Kamp vd., 2003). Daha basit bir tanımlama ile kentlilerin kentten beklentilerinin karşılanmasıdır (Başaran ve Çiftçi, 2011). Kavram içerisinde fiziksel ve çevresel unsurlar yer aldığı kadar psikolojik ve sosyolojik faktörlerde kendisine yer bulmuştur. Bu anlamda çağdaş kent ve çevre standartları kadar kentte yaşayan bireylerin kentli haklarına eşit derecede erişmesi, sahip olması ve kullanması önemlidir. Yine görüldüğü üzere kentsel yaşam kalitesi ile kentli hakları arasında da büyük bir ilginin bulunduğu anlaşılır. Özellikle de 1992 yılında Avrupa Konseyince kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı'na göre kentsel yaşam kalitesi bir hak olarak tanımlanmıştır (Yavuzçehre ve Torlak 2006).

Kentsel yaşam kalitesinin farklı tanımlamaları ile birlikte dikkate alınabilecek ikinci önemli nokta kavrama içkin olan boyutlardır. Gerek yaşam kalitesi gerekse kentsel yaşam kalitesinin çok boyutlu yapısı tartışılmazdır. Bu noktada tartışılan asıl unsur, kentsel yaşam kalitesinin hangi boyutları içerdiğiidir. Çünkü mevcut literatürde bu konuda da bir uzlaşma yoktur.

Örneğin Eva ve diğerleri tarafından (2011) geliştirilen bir modele göre kentsel yaşam kalitesinin çevresel, fiziksel, sosyal, psikolojik, ekonomik, politik ve devingen olmak üzere toplam yedi boyutu vardır. Kısa adıyla Mercer olarak anılan Human Resource Consulting isimli şirket, dünyada hali hazırda kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesine yönelik araştırma yapan kuruluşların başında gelmektedir (www.mercer.com). Şirketin dünya çapında iki yüz on sekiz kentte yürüttüğü yaşam kalitesi araştırmasında ise otuz dokuz ayrı boyuttan söz edilmektedir. Türkiye'de ise göstergelerin analizi üzerine yapılan bir araştırmanın sonucunda ise toplam on iki gösterge tanımlanmıştır. Bunlar çevre, ekonomi, erişilebilirlik, sosyal gelişme, arazi kullanımı, güvenlik, sağlık, eğitim, konut, nüfus, yönetim, enerji ve diğer olarak kategorize edilmiştir (Sarı ve Kındap, 2018: 55).

Yapılan araştırmalarda kentsel yaşam kalitesini oluşturan boyutlar çoğu zaman farklılık göstermiş olsa da genel olarak benzer iyi-olana gönderme yapmaktadırlar. Bu anlamda karşımıza çıkan asıl mesele, farklı kavramsallaştırma ve boyutlara sahip olan kentsel yaşam kalitesinin nasıl ölçülebileceğidir. Uzlaşmamış bir kuramsal zemin üzerine kurulu olan fenomenin ölçüm sorunları ve bunlara ilişkin olarak yürütülen araştırmalar ise çalışmada ayrı bir başlık altında tartışılacaktır.

Kentsel Yaşam Kalitesinin Ölçülmesine Yönelik Tartışmalar

Son yıllarda kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesi ile ilgili dikkate değer sayıda karşılaştırmalı çalışma ve makale olmasına rağmen kentsel yaşam kalitesini ölçmeye yönelik göstergeler standart olmaktan uzaktır. Elbette ki, ortaya çıkan böylesi bir sonucun birden fazla gerekçesi vardır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, inceleme alanı içerisindeki kentsel yaşam kalitesi göstergelerinin araştırma yapılan coğrafyadaki kültür ve gelenek gibi oldukça öznel faktörlerden büyük ölçüde etkilendiği aşıkardır (Eva vd., 2011). Diğer yandan alana ilişkin yapılan temel çalışmaların dünya ölçeğinde gelişmiş ve refah koşulları bağlamında belli bir düzeye gelmiş ülkeler üzerinde yapılmış olduğu görülür. Bu tür çalışmaların daha çok Amerika, İskandinav ülkeleri, kıta Avrupası ve İngiltere gibi ülkelerde yürütüldüğü bilinmektedir (Campbell vd., 1976). Refah koşulları ve dolayısıyla yaşam kalitesi bağlamında ayrıcalıklı bir konuma sahip olan bu ülkelerdeki çalışmalar, dünyanın geri kalanı hakkında sağlıklı ve kapsayıcı bir bilgi toplama süreci önündeki bir engel olarak değerlendirilebilir (Hagerty, 1999: 355). Üstelik bu çalışmaların genellikle ulusal sınırlar içerisinde kalması, uluslararası karşılaştırmaya olanak tanımaması nedeniyle, yine ülkelerin yerel koşul ve dinamikleri arasında sıkışıp kalması anlamına gelmektedir (Marans, 2011; Hagerty, 1999).

Literatürde kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesine yönelik üzerinde uzlaşmış tek bir model olmamasına rağmen, bu konuda kullanılan en yağın ve kabul görmüş yaklaşımın “gösterge” ler olduğu söylenebilir. Hatta kentsel yaşam kalitesi çalışmalarının ilk olarak 1960’lı yıllarda Sosyal Göstergeler Hareketi (Social Indicators Movement) içerisinde ortaya çıkmış olduğu görülür. Sosyal gösterge, kabaca bir toplumun temel yönlerinin durumu hakkında özlü, kapsamlı ve dengeli yargılar anlamına gelmektedir (Stimson ve Marans, 2011). Mevcut literatürdeki yaklaşıma göre sosyal göstergeler kendi arasında ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, toplumun objektif özelliklerine yani bir yerleşmedeki yaşam koşullarını ortaya koyan nesnel unsurlara gönderme yapar. Bu grupta çeşitli resmi kaynaklar ve nüfus sayımı sonucunda elde edilen bir dizi mekânsal veri kullanılmaktadır. Örneğin, hane halkı gelir düzeyi, suç oranları, yoksulluk, kirlilik seviyeleri, barınma maliyetleri gibi. İkinci grupta yer alan öznel yaklaşımda ise çoğunlukla anket tekniğine dayalı olarak elde edilmiş verilere dayalı bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılır. İnsanların nesnel koşullara dair algıları, davranışları ve bakış açıları dikkate alınır. Böylece nesnel yaklaşımla elde edilmiş olan veriler zenginleştirilmiş olur. Bu yaklaşım tipik olarak anket araştırma teknikleriyle toplanan ve regresyon analizi veya yapısal eşitlik modeller gibi teknikler kullanılarak elde edilen bilgileri içermektedir. Dolayısıyla da bireylerin yaşam kalitesi alanlarına ilişkin öznel değerlendirmelerini kapsamaktadır (Marans & Stimson, 2011; McCrea vd. 2011; Rogerson, 1999). Literatürde egemen olan bu iki yaklaşıma bir üçüncünün de eklenmiş olduğuna son zamanlarda tanıklık etmekteyiz. Bir kombinasyon modeli olarak ele alabileceğimiz bu modele göre kentsel yaşam kalitesini anlamak için hem nesnel hem de öznel göstergeleri bir arada kullanmak gerekir (Andelman & Neulfeld, 2001; Marans, 2007). Böylece yerleşmelerin nesnel özelliklerinin yanında bu temaların o coğrafi bölgede yaşayanlar tarafından nasıl algılandığını da birlikte ele almak mümkün olacaktır. Kentsel bağlamda yaşam kalitesi analiz edildiğinde, kişisel koşulların yanı sıra

kentlerin sunduğu kaynakları da araştırmak gerekir. Bu nedenle sosyal etkileşimlerin yanı sıra olanakların varlığı ve erişilebilirliğine de odaklanmak gerekir.

Kentsel yaşam kalitesi konusundaki araştırmalar bakıldığında ilk araştırmaların 1960'lı yıllarda sosyal göstergeler hareketi içerisinde ve daha çok nesnel göstergeler üzerinden yürütülmüş olduğunu görmekteyiz. Bu yaklaşımın bir örneği Liu (1976) tarafından 1970 yılında ABD'deki iki yüz kırk dörtten fazla metropol alanın beş genel kategori kullanılarak ölçüldüğü bir çalışmadır. Araştırmada ekonomik, politik, çevre, sağlık ve eğitim ile sosyal kategorileri ele alınmıştır. Ancak sosyal gösterge çalışmaları 1970'lerden sonra özellikle de ABD'de gözden düşmüştür. 80'li yıllarla birlikte ise özellikle de bireylerin memnuniyetlerini ölçmeye yönelik öznel gösterge çalışmaları ile tekrar gündeme gelmiştir. Objektif yaklaşım bilindiği üzere kişilerden bilgi toplamak üzerine inşa edilmiştir. Bu alandaki çalışmalara ise Michigan Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Merkezi öncülük etmiştir. Bu anlamda öznel yaşam kalitesi literatürünün büyük çoğunluğunun ampirik, pozitivist bir metodolojiyi benimsedikleri söylenebilir. Öznel göstergelere dair ilk önemli çalışmalardan bir tanesi de Campbell ve arkadaşları (1976) tarafından yürütülmüştür. Yaşamdan duyulan hoşnutluk ve mutluluk göstergeleri üzerine yapılandırılmış olan bu araştırma, yaşam kalitesi ile toplumsal değişim arasındaki ilişki üzerine kuruludur. Campbell ve arkadaşları yaşam kalitesini kavramak üzere beklentiler, duygular, istekler ve değer yargılarının izlenmesi gerektiği görüşü üzerinde durmuşlardır. Buna ek olarak kentsel yaşam kalitesi alanının en önemli isimlerinden bir olan Robert Marans (1975; 2007) ve Connerly (1988)' ye göre ise bireylerin görüşleri, yaşanan ortamın özelliklerinin algılama ve değerlendirmesinin yanı sıra bireyin geçmiş yaşam deneyimlerinden de etkilenmektedir. Bu anlamda özellikle de Marans etkisi ile kentsel yaşam kalitesi çalışmalarında kişisel değer, geçmiş yaşam ve beklentilerin giderek önem kazandığı görülür.

Dünyada yaşam kalitesini değerlendiren çalışmaların uzun bir geçmişi vardır. ABD'de iyi bilinen çalışmalardan bir tanesi de Detroit Metropolitan Alanı içerisinde yürütülen çalışmalardır. 1950'li yıllardan itibaren gerçekleştirilen bu çalışmalar genellikle yaşam kalitesinin algısal boyutuna odaklanmaktadır. Ancak 2001 yılından itibaren Marans'ın etkisiyle çalışmaların kapsamı genişletilip, kuramsal modele uygun olarak objektif veriler de değerlendirmeye dahil edilmiştir (Marans, 2007). Böylece karma kombinasyonun temsil edildiği çalışmaların da literatürde kendine sıklıkla yer edinmiş olduğu görülür.

Daha güncel yayınlara bakıldığında Psatha Eva ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmada (2011) Avrupa kentlerindeki kentsel yaşam kalitesini belirleyen göstergelere odaklanıldığı ve on iki gösterge saptandığı görülür. Diğer yandan kapasite yaklaşımı temelinde kentsel yaşam kalitesini anlamaya yönelik olarak kurgulanmış olan başka bir çalışmada ise bireylerin kapasitesi ile göstergelerin kapasite ve özellikleri arasındaki ilişki araştırılmıştır (Biaga vd., 2018). 2012 yılında yürütülen Avrupa Kentlerinde Yaşam Kalitesi Araştırması'nda çalışmaya yetmiş dokuz kent dâhil olmuştur. Araştırmada anket tekniği kullanılarak, her kentten toplam beş yüz kişi ile görüşülmüştür. Avrupa Birliği'ne üye olmamasına rağmen Türkiye'de bu araştırma kapsamında yer almıştır (European Union, 2013). Çalışma sonucunda elde edilen kentsel yaşam kalitesi göstergelerini ise alt yapı, çevre, istihdam olanakları, konut konforu, göç, güvenlik, hava kirliliği, sağlık ve bakım hizmetleri, eğitim ve işsizlik olarak ifade etmek mümkündür.

Ülkemizde ise Robert Marans'ın da katkılarıyla gerçekleştirilmiş olan "İstanbul'da Konut Alanlarında Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi" isimli çalışma, bu alandaki en kapsamlı araştırmalardan bir tanesidir (Türkoğlu vd. 2007). Çalışmanın temel amacı, İstanbul halkının yaşam kalitesinin değişik boyutlarını nasıl değerlendirdiklerini anlamaktır. Bu anlamda öznel göstergelere başvurularak İstanbul'da bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular ile de ülke-

imizde çok da karşılaşmadığımız kentsel yaşam kalitesine dair elde edilen veriler, dünyanın farklı kentlerinde benzer amaçlarla yürütülen araştırmalar ile karşılaştırma olanağı yaratmıştır (Türkoğlu vd. 2011). Ayrıca bu uygulamalı araştırmadan sonra konuya ilişkin ilgiler artmış ve her geçen gün konu hakkında ülkemizdeki araştırmalarda artış gözlenmiştir (İnan ve Özdemir; Sönmez, 2019; Akpınar,2019; Beritan ve Emecen,2020; Üstemel, 2020).

Yukarıda yapılan ve daha çok öznel göstergelerin kullanıldığı çalışmalar bizlere göstermektedir ki, kentsel yaşam kalitesinin boyutlarının neler olduğu konusunda kesin bir uzlaşma yoktur. Buna karşın pek çok araştırmacının ise genel olarak memnuniyet, beklenti ve hoşnutluk üzerinde anlaşmış oldukları görülür (Campbell vd. 1976, Andrews & Whitney 1973). Dolayısıyla bu bağlamda araştırmalar açısından önemli olan göstergelerin kategorize edilmesinden daha çok, göstergelerin araştırmalarda nasıl kullanıldığıdır. Bugün mevcut literatürde öznel ya da nesnel göstergelerin doğruluk ya da geçerlik açısından bir üstünlük ilişkisinden söz etmek mümkün değildir. Ancak özellikle de son yirmi yılda hem nesnel hem de öznel göstergelerin birlikte kullanıldığı (Rogerson, 1999; Wish, 1986) kentsel yaşam kalitesi çalışmalarının nitel ve nicel anlamda zenginleştiği görülür.

Araştırmanın Yöntemi

Yaşam kalitesi göstergelerinin Türkiye’de yer alan kentler üzerinden gruplandırılarak dağılımının ortaya çıkarılmasını amaçlayan bu araştırma sosyal göstergelere merkezilik teşkil eden parametreler bağlamında nesnel yaklaşım esas alarak kurgulanmıştır. Araştırma kapsamında 81 kente ilişkin ekonomik, çevre, sağlık ve eğitim ile diğer sosyal kategorileri içeren ve bağlı kentlerin anılan faktörler altında sahip olduğu değerleri somutlaştıran bağımsız değişkenler Türkiye İstatistik Kurumu tarafından sunulan veriler vasıtasıyla anlaşılmıştır.

Alana dönük epistemolojik tartışmaların ötesinde başlangıç noktası olarak Gross (1966) tarafından önerilen sosyal göstergeler hareketinden yararlanan nesnel yaklaşımlar devlet kurumları tarafından toplumun istifadesine sunulan makro verilerinin analiz edilmesiyle yaşam kalitesi ölçümüne yön vermektedir (Stimson & Marans, 2011: 35). Kavramsal çerçevede yapılan tartışmaların yanı sıra bahse konu araştırma kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesinde kullanılan yaşam kalitesi endeksleri haricinde toplumsal kurumların il bazında yoğunlaştığı ve topladığı verilere anlam katmanın yollarını aramaktadır. Kamu kurumları tarafından bireyi ilgilendiren sosyal konu başlıklarına dair yerel düzlemde tüm boyutlara ilişkin veri elde etmenin zorluğu, bazen ön plana çıkabilecek parametrelerinin öneminin yeteri kadar açıklanamamasını da sağlayabilmektedir. Kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesinde kavramlarının subjektif açıdan tanımlanmasında artan değerlerin görece önemi her ne kadar tartışmalara sebebiyet vermekte ise de, karşılaştırmalı araştırmaların hedefindeki kıyas ve karşılaştırma sayısal verilerin değerleri sayesinde anlam kazanmaktadır.

Araştırma yaşam kalitesinin belirlenmesinde makro veriler üzerinden işleyen nesnel yaklaşımı merkezine alarak, sosyal değişkenlere ait değerler vasıtasıyla kentlerin yaşam kalitelerinin gösterge boyutlarının gruplandırılabilmesi amacıyla taşımaktadır. Bu amaçla; nicel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmada kentsel yaşam kalitesinin dağılımına etken faktörlerinin gruplandırılması sağlanarak, mahalli birim olarak kategorize ettiğimiz kentlerin yaşam kalitesine yön veren faktörlerin yapısı anlaşılmasına çalışılmıştır. Böylelikle mahalli birimlerin il düzeyinde kentsel yaşam göstergeleri üzerinden karşılaştırmalı olarak anlaşılmasına imkân tanıyan bir araştırma sistematigi esasıyla var olan şablonun ortaya çıkarılabilmesi için nedensel-karşılaştırmalı araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada veri toplama tekniği olarak ikincil veri analizi tekniği kullanılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumunun sunduğu verilere ilişkin betimleyici istatistikler ayıklama ve düzenlemele- re tabi tutulmuştur. Bununla beraber kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesinde var olan belirsizliğin çözümlenmesi için somut değerlendirmelere imkân tanıyan kendi içlerinde türdeş faktörler oluş- turularak, bu faktörler altında kentlerin yaşam kalitesinin belirlenmesine hizmet eden faktörlerin gruplandığı kümeler anlaşılmalıya çalışılmış ve mevcut gruplamalar ile farklılıkları belirlenmiştir.

Araştırmada Kullanılan Değişkenler

Araştırma kentsel yaşam kalitesinin Türkiye özelinde dağılımının mahalli birimler arasında yer alan kentlere göre TÜİK' in yapmış olduğu endeks çalışması sonucu üretilen göstergeler üze- rinden çözümlemesine ve kavramsal açıdan sunulan faktörlerin makro veriler üzerinden yansı- malarının tutarlılığının tespit edilmesine odaklanmaktadır.

Metodolojik açıdan ikincil veri toplama tekniğiyle araştırmada kullanılan bağımsız değiş- kenler TÜİK tarafından yapılan endeks çalışması sonucu aktarılan verilerdir. Kamu kurumu kay- naklarından alınan verilerin kuramsal düzlemde sunulan sosyal göstergelerin eşleniği olan para- metrelerin tespiti ise devamında yapılacak boyut belirleme işlemlerine de katkı sağlamaktadır.

Dolayısıyla Türkiye özelinde kentsel yaşam kalitesine yön veren değişkenlerin tespiti ve de- vamında uygun ölçme araçlarının geliştirilmesi boyut indirgeme işlevinin de geçerliliğinin belir- lenmesine katkı sağlamaktadır. TÜİK tarafından kentlerin kentsel yaşam kalitelerinin belirlen- mesinde kullanılan göstergeler aşağıda sıralanmıştır.

Tablo 1: Araştırmada Kullanılan Sosyal Göstergeler

S.N.	Sosyal Göstergeler	A.S.N.	Alt Sosyal Göstergeler	Ortalama
1	Konut	1	Fert başına düşen oda sayısı	1,3
		2	Konutun içinde tuvalet mevcudiyeti oranı	88,1
		3	Konutun kalitesinde problem yaşayanların oranı	21,1
2	Çalışma hayatı	4	İstihdam oranı	46,2
		5	İşsizlik oranı	8,8
		6	Ortalama günlük kazanç	57,7
		7	İşinden memnuniyet oranı	78,8
3	Gelir ve servet	8	Kişi başına düşen tasarruf mevduatı (TL)	4342,1
		9	Orta ve üstü gelir grubundaki hanelerin oranı	34,4
		10	Temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını beyan eden hanelerin oranı	51
4	Sağlık	11	Bebek ölüm hızı (%)	11
		12	Doğuşta beklenen yaşam süresi (Yıl)	78,1
		13	Hekim başına düşen müracaat sayısı	5834,4
		14	Sağlığından memnuniyet oranı	72
		15	Kamunun sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı	77,5
5	Eğitim	16	Okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı	35,3
		17	TEOG sistemi yerleştirmeye esas puan ortalaması (puan)	259,9
		18	YGS puan ortalaması (puan)	197,6
		19	Fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı	13,1
		20	Kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranı	74,1

6	Çevre	21	PM10 istasyon değerleri ortalaması (hava kirliliği) ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	55,3
		22	Km^2 'ye düşen orman alanı	30,7
		23	Atık hizmeti verilen nüfusun oranı	78,7
		24	Sokaktan gelen gürültü problemi yaşayanların oranı	15,7
		25	Belediyenin temizlik hizmetlerinden memnuniyet oranı	64
7	Güvenlik	26	Cinayet oranı (bir milyon kişide)	25,5
		27	Ölümlü ve yaralanmalı trafik kazası sayısı	2,4
		28	Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin oranı	67,6
8	Sivil katılım	29	Kamunun asayiş hizmetlerinden memnuniyet oranı	84,2
		30	Mahalli idareler seçimlerine katılım oranı	88,2
		31	Siyasi partilere üyelik oranı	21,2
		32	Sendika/dernek faaliyetleri ile ilgili olanların oranı	6,7
9	Altyapı hizmetlerine erişim	33	İnternet abone sayısı (yüz kişide)	8,7
		34	Kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı	74,4
		35	Havalimanına erişim oranı	666,9
		36	Belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı	58,4
10	Sosyal yaşam	37	Sinema ve tiyatro seyirci sayısı (yüz kişide)	45,4
		38	Bin kişi başına düşen alışveriş merkezi alanı	69,5
		39	Sosyal ilişkilerinden memnuniyet oranı	88,8
		40	Sosyal hayatından memnuniyet oranı	54,3
11	Yaşam memnuniyeti	41	Mutluluk düzeyi	61,2

Kaynak: TÜİK, Konulara Göre İstatistik, (Erişim Tarihi: 30.09.2020)

Tablo 1' de yer alan değişkenler araştırma kapsamında sosyal göstergeleri tarif eden bağımsız değişkenler ve kentlerin yaşam endekslerinin belirlenmesine yönelik yapılan araştırma sonucunda elde edilen verileri kapsamaktadır. 11 gösterge üzerinden 41 alt gösterge temel alınarak kentlere ilişkin yaşam kalitesi endeksi belirlenmiş ve kentlerin kendi aralarında kıyaslanması sağlanmıştır. TÜİK tarafından yapılan çalışmada kullanılan sosyal göstergeleri sırasıyla konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, alt yapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti olarak sıralandığını görmekteyiz. Sosyal göstergeler altında yer alan her bir alt göstergenin karakterize ettiği anlam ve geneli itibarıyla bireye dönük memnuniyet düzeylerin de çalışma kapsamında yer verilmesi algısal düzlemde bireyin kentle buluşmasının yansımaları olarak göstergelere katkı sağladığını da bizlere göstermektedir.

Yapılan araştırma verilerin özüne bağlı olarak endeks üzerinden kentlerinin kendi aralarında da homojen biçimde sınıflandırılmasını sağlayarak ikincil veri kaynaklı tespit edilen faktörler sayesinde ölçüme olanak sağlayabilecek temel göstergelerinin belirlenmesine odaklanmaktadır. Ziyadesiyle bu şekilde yapılabilecek bir araştırma sistematik yönden alan çalışmaların özüne de uygundur. Çünkü nesnel yaklaşımların esası ikincil veri analizlerine temas ederken ekseriyeti kamu kurumlarının topluma dönük hizmetlerin karşılığı olarak elde edilmektedir ve bütüncül değerlendirme de kentsel yaşam kalitesinin ölçülebilir olmasına olanak sağlamaktadır.

Bu bakış açısıyla TÜİK tarafından kent bazında toplanılan verilerle temelde alındığı bağımsız değişkenlerin kavramsal açıdan anlamlarına bağlı kalınarak, bu değişkenlerin kümelenildiği faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu şekilde yapılan bir açıklama sosyal göstergelerin makro veriler ile kıyaslanmasından öte bireyin algıların dâhil edildiği subjektif değerlendirmelere olanak sağlayan ölçme araçları için boyut belirleme süreçlerine de katkı sağlanması için önem arz etmektedir.

Araştırmaya Konu Olan Hipotezler

Araştırma kentsel yaşam kalitesi ölçümlerinde sosyal göstergelere ilişkin faktör indirgemele-
rin yapılarak, elde edilen faktörler vasıtasıyla kentlerin yaşam kalitesi yönünden gruplandırılma-
sına odaklanmıştır. İkincil veriler gerekli düzenleme işlemlerinin ardından istatistiksel analizleri
tabi tutulmuştur. Bu kapsamda kurulan yokluk hipotezleri aşağıda verilmiştir:

1. Verilere faktör analizi uygulanamaz (Araştırmada kullanılan değişkenlerin arasındaki kore-
lasyon matrisi birim matrise eşittir ya da ($\rho=1$)).
2. Verilere uygulanan faktör analizi sonuçları kentleri yaşam kalitesi yönünden gruplandırıl-
masını sağlamamaktadır.

2. Araştırmanın Bulguları

Kentsel yaşam kalitesi endeks çalışmasında elde edilen verilere faktör analizi uygulanabilme-
si için gerek şartlardan biri çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlerin ilişkili olmasıdır. Faktör
analizi; ilişkili olan değişkenlerin kendi içerisinde türdeş ve ilişkisiz faktörler elde edilmesi üze-
rine gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Tablo 2’de yer alan belirleyici değer (*) birinci
tip hata değerinden küçük olması küresellik testi öncesinde ortaya atılan yokluk hipotezin redde-
dileceği anlamına gelmektedir ($* < .05$). Bu noktada değişkenler arasında ilişki olduğu ve ilişkili
değişkenleri homojen faktörler altında kümelenebileceği sonucunu bizlere sunmaktadır.

Tablo 2: Endeks Verilerine Faktör Analizi Uygulanabileceğine İlişkin Tablo

KMO ve Bartlett Testi		
Kaiser- Meyer- Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçümü		0,770
Bartlett	Ki- kare Değeri	3348,561
Küresellik Testi	Serbestlik Derecesi	820
	Belirleyici Değer	0,000*

Endeks araştırmasında yer verilen 41 değişkenin 8 faktör ile %76,627’lik bir kısmını açıklan-
dığı anlaşılmaktadır. Tablo 3’te yer alan bilgiler dâhilinde 8 faktörün toplam değişimin önemli bir
kısmını açıkladığı görülmektedir. Boyut indirgeme işleminin belirlenmesinde gerçekleştirilen
faktör analizi sonucu kentsel yaşam kalitesi ölçümlerinde 8 boyutun önemli olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 3: 8 Faktörle Toplam Değişimin Açıklanma Yüzdesi

Faktörler	Kovaryans Matrisine Ait Özdeğerler		
	Toplam	Varyansın %’si	Kümülatif %’si
1. Faktör	8,567	20,894	20,894
2. Faktör	6,956	16,966	37,860
3. Faktör	5,582	13,616	51,475
4. Faktör	2,613	6,373	57,849
5. Faktör	2,599	6,340	64,188
6. Faktör	1,949	4,753	68,941
7. Faktör	1,609	3,924	72,865
8. Faktör	1,542	3,762	76,627

Varimax yöntemine göre değişkenlerin hangi faktörler altında toplandığına ilişkin sonuçlar
Tablo 4’te yer verilmiştir. Kentsel yaşam kalitesinin belirlenmesinde TÜİK tarafından gerçekleşt-

tirilen endeks çalışmasında yer verilen değişkenleri kümelendiği faktörler ve yapılan döndürme işlemi sonrası faktör isimleri ise aşağıda sıralanmıştır:

Tablo 4: Varimax Yöntemine Göre Belirlenen Faktör İsimleri**Varimax Yöntemine Göre Bileşen Matrisi**

Göstergeler	Faktörler							
	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör	5. Faktör	6. Faktör	7. Faktör	8. Faktör
Fert başına düşen oda sayısı	0,79	0,041	0,367	0,322	0,09	0,018	0,228	0,029
TEOG sistemi yerleştirmeye esas puan ortalaması(puan)	0,783	0,099	0,293	0,351	-0,096	-0,134	0,205	0,111
İnternet abone sayısı (yüz kişide)	0,753	0,493	0,117	0,252	0,072	0,114	-0,06	-0,033
Okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı	0,727	-0,171	0,116	0,115	-0,13	-0,173	0,106	-0,24
Km2'ye düşen orman alanı	0,708	-0,002	0,122	-0,186	-0,092	0,169	-0,137	-0,011
Konutun içinde tuvalet mevcudiyeti oranı	0,708	0,214	0,117	-0,091	0,271	0,112	0,188	0,221
Konutun kalitesinde problem yaşayanların oranı	-0,694	-0,268	-0,495	-0,066	-0,247	0,179	0,019	-0,005
Temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını beyan eden hanelerin oranı	-0,692	-0,125	-0,363	-0,237	-0,364	0,083	-0,089	-0,214
Orta ve üstü gelir grubundaki hanelerin oranı	0,684	0,427	-0,004	0,122	0,14	0,292	-0,039	0,071
Bebek ölüm hızı(%)	-0,661	-0,108	-0,261	-0,35	0,134	-0,176	0,114	-0,203
Fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı	0,641	0,527	-0,211	0,104	-0,081	-0,01	0,16	0,075
İşinden memnuniyet oranı	0,623	-0,069	0,542	0,186	0,291	-0,034	0,034	0,101
Kişi başına düşen tasarruf mevduatı(TL)	0,611	0,544	0,022	0,267	-0,093	0,095	-0,117	-0,06
Mahalli idareler seçimlerine katılım oranı	0,549	0,271	0,439	0,111	0,192	-0,271	-0,127	0,037
Kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı	0,118	0,85	0,229	-0,184	0,014	-0,186	0,076	-0,055
Atık hizmeti verilen nüfusun oranı	0,084	0,831	0,209	-0,183	-0,06	-0,159	-0,041	-0,044
Sinema ve tiyatro seyirci sayısı (yüz kişide)	0,401	0,801	0,064	0,095	0,084	0,1	-0,023	-0,016
Bin kişi başına düşen alışveriş merkezi alanı	0,353	0,725	0,008	0,004	0,16	-0,007	-0,131	0,118
Sokaktan gelen gürültü problemi yaşayanların oranı	-0,033	0,688	-0,283	-0,206	-0,338	0,193	-0,077	0,079
Havalimanına erişim oranı	0,026	0,685	-0,153	-0,057	-0,082	0,234	0,033	-0,036
Sosyal ilişkilerinden memnuniyet oranı	-0,052	-0,659	0,214	-0,056	0,495	-0,071	-0,001	-0,027
Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin oranı	0,193	-0,612	0,461	0,161	0,193	-0,103	0,165	0,16
Hekim başına düşen müracaat sayısı	-0,049	-0,574	0,326	-0,265	-0,141	0,088	-0,295	-0,102
YGS puan ortalaması(puan)	0,343	0,444	0,376	0,13	-0,103	-0,381	0,203	0,011

Kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,073	-0,359	0,812	0,093	0,154	-0,075	0,142	0,049
Kamunun sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,235	-0,126	0,787	0,092	0,192	-0,276	0,191	0,153
Kamunun asayiş hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,13	-0,384	0,738	0,221	0,061	-0,108	0,263	0,081
Belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,292	0,343	0,727	0,092	0,021	0,136	-0,05	-0,072
Belediyenin temizlik hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,572	0,322	0,623	0,079	-0,019	0,023	-0,047	-0,137
Sosyal hayatından memnuniyet oranı	0,349	-0,072	0,518	0,298	0,352	0,017	0,024	0,13
İstihdam Oranı	0,272	-0,071	0,16	0,879	0	0,113	-0,06	-0,047
İşsizlik oranı	-0,218	0,211	-0,35	-0,77	-0,166	0,03	-0,113	0,044
Mutluluk düzeyi	0,06	-0,313	0,161	-0,024	0,743	-0,097	-0,003	0,363
Sağlığından memnuniyet oranı	0,344	0,065	0,434	0,112	0,658	0,042	-0,087	0,153
Doğuşta beklenen yaşam süresi(Yıl)	0,47	-0,02	-0,018	-0,123	-0,615	-0,086	-0,007	0,39
Sendika/dernek faaliyetleri ile ilgili olanların oranı	0,192	0,001	0,039	0,233	-0,074	0,666	0,319	0,072
Ölümlü ve yaralanmalı trafik kazası sayısı	0,42	0,024	0,312	0,278	0,125	-0,574	0,142	-0,032
Ortalama günlük kazanç	0,322	0,395	-0,138	0,073	0,142	0,555	0,071	0,072
PM10 istasyon değerleri ortalaması (hava kirliliği) ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	-0,13	0,08	-0,062	-0,022	0,012	-0,193	-0,699	0,419
Siyasi partilere üyelik oranı	-0,05	0,039	0,338	-0,021	-0,028	0,037	0,638	0,269
Cinayet oranı(bir milyon kişide)	-0,093	0,015	-0,108	0,02	-0,134	-0,109	-0,004	-0,776

Faktör analizinin bağlı değişkenler üzerinden hedef kavramların açıklama yüzdelerini önemsiz değişkenlerin atılması suretiyle kısmi oranlarda azalttığı ilk bakışta ifade edilebilir, ancak açıklama yüzdelerinin görünen değişimleri homojen değişken setinin elde edilmesine de katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla faktör analizi kapsamında elde edilen azami 8 faktörün sosyal göstergeler temel alınarak yeniden boyutlandırılması tercihi Türkiye özelinde kurumların hizmetlerine ve bireylerin memnuniyetlerine yansıyan göstergelerin gruplandırılması ölçütlerinde yeni bir yol haritası arama isteğinin ifadesi olarak görülmelidir. Faktör analizi sonucunda ortaya çıkan faktörlerin içerisinde yer alan göstergelerin anlamları ve geneli yansıtan özellikleri değerlendirilerek boyut indirgeme işlemi ve boyut sayısına karar verilmiştir.

Bu bağlamda birinci faktörün ortogonal döndürme yöntemi varimax tekniği ile boyutlandırılmasında pek çok farklı başlık altında değerlendirilen göstergelerin bu faktör altında gruplandırıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ekseriyeti konut, eğitim, gelir ve servet göstergelerini yansıtan faktörün alt boyutları arasında değişime katkı sağlamayan göstergelerin azaltılabilmesi amacıyla kendi içerisinde ikinci defa faktör analizi yapılması yoluna gidilmiştir.

Başka bir anlatımla, kentsel yaşam kalitesinin belirlenmesine katkı sağlayan değişkenlerin gruplandırılabilmesi için yapılan araştırma sonucu farklı başlıklarda göstergeleri ifade eden değişkenlerin aynı faktör altından toplanması bizleri yeniden ikincil bir analize yönlendirmiştir. Örneğin birinci faktör altında toplanan “fert başına düşen oda sayısı” değişkeni konut göstergesinin alt başlığı olarak görülürken, “mahalli idareler seçimlerine katılım oranı” sivil katılım göstergesinin bir alt başlığıdır. Birinci faktör altında konut, eğitim, gelir ve servet, sivil katılım, sağlık gibi farklı göstergelere ait alt göstergelerin yer alması sonucu faktör yüküne daha az katkı sağlayan değişkenlerin belirlenerek çıkarılmalarına karar verilmiştir.

Tablo 5: Varimax Yöntemine Göre Birinci Faktörün İsimlendirmesine İlişkin Sonuçlar
Varimax Yöntemine Göre Bileşen Matrisi

Değişkenler	1.Faktör=Toplumsal İhtiyaçlar	
	Temel İhtiyaçlar	Kültürel İhtiyaçlar
Fert başına düşen oda sayısı	0,8427795	0,3942143
TEOG sistemi yerleştirmeye esas puan ortalaması(puan)	0,7751836	0,4358592
İnternet abone sayısı (yüz kişiye)	0,5054665	0,8075792
Okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı	0,6224581	0,2093194
Km ² 'ye düşen orman alanı	0,5027061	0,3153644
Konutun içinde tuvalet mevcudiyeti oranı	0,6145078	0,428836
Konutun kalitesinde problem yaşayanların oranı	0,8276277	0,3556173
Temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını beyan eden hanelerin oranı	-0,854294	0,3063761
Orta ve üstü gelir grubundaki hanelerin oranı	0,3883949	0,7744923
Bebek ölüm hızı(‰)	0,5894475	0,4899501
Fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı	0,1824902	0,8496049
İşinden memnuniyet oranı	0,8641315	0,1355018
Kişi başına düşen tasarruf mevduatı(TL)	0,2726581	0,8558912
Mahalli idareler seçimlerine katılım oranı	0,7093503	0,2842914

Faktör analizi uygulanabilirliğine yönelik küresellik testi sonuçlarında kurulan yokluk hipotezi birinci faktör içerisinde yer verilen değişkenlere yeniden faktör analizi uygulanmasına imkân tanımaktadır. ($p < 0,05$, KMO Değeri=0,891). Öte yandan; faktör analizi sonrasında döndürülen 2 yeni alt faktörün toplam değişimin %69,95'ini karşıladığı görülmüştür.

Bu çerçevede faktör yüklerinin değerlendirilmesiyle birlikte birinci faktör altında oluşan yeni faktörlerin kavramsal boyutları değerlendirildiğinde Tablo 5 kapsamında **temel ihtiyaçların** karşılanması hizmet eden konut, temel eğitim ve geçim sağlama göstergelerinin aynı faktör altında yüksek düzeyde ilişki içerisinde oldukları anlaşılmıştır. Aynı faktör altında olumsuz anlam içerisine sahip olan “*temel ihtiyaçlarını karşılamadığını beyan edenlerin oranı*” göstergesi ise negatif bir ilişki göstererek tutarlı sonuçların elde edilmesine de ayrıca katkı sağlamıştır.

Birinci faktörün yeniden tanımlanması amacıyla yapılan ikinci defa faktör analizi sonucunda birinci alt faktöre ait isimlendirmenin konut, geçimini sağlama gibi konu başlıklarını içeren göstergelerden dolayı “*Temel İhtiyaçlar*” alt göstergesi ile isimlendirilmesinin daha uygun ola-

1 Temel ihtiyaçlar bireyin asgari yaşam standartlarını karşılaması için gerekli olan barınma, geçim sağlama ve geçim kaynağının temininde gerekli olan iş olanaklarını kapsamaktadır (Yanıklar;2010: 25-27). Eğitim modern

çağı sonucuna varılmıştır. İkinci alt faktörün ise orta- üst gelir sınıfında yer alma, haberleşme, iletişim, bilgi ve eğlence işlevine katkı sağlayan internet ve yükseköğretime ait göstergelerden dolayı “*Kültürel Beklentiler*” alt göstergesine uygun olduğu kanaatine varılmıştır. Böylelikle birinci faktörün iki alt boyut olarak tarif edebileceğimiz temel ve kültürel ihtiyaçlardan oluştuğu değerlendirilerek birinci faktörün “*Toplumsal İhtiyaçlar*” faktörü olarak isimlendirilmesinin uygun olacağı kanaatine varılmıştır.

Ayrıca “*Toplumsal İhtiyaçlar*” olarak isimlendirdiğimiz birinci faktör altında yer alan “*bebek ölüm hızı*” göstergesi her iki alt faktöre de yaklaşık olarak benzer düzeyde (Orta ölçüde faktöre katkı sağladığı görülmektedir~0,5) katkı sağlaması ve faktör yükünün diğer göstergelere göre daha düşük düzeyde kalmasından dolayı çıkarılmasına karar verilmiştir.

Birinci faktöre uygulanan ortogonal döndürme işleminden sonra ikinci faktör altında yer alan on kentsel yaşam kalitesi göstergesinin isimlendirmesi amacıyla ikinci defa faktör analizi uygulanmıştır. Çünkü ikinci faktör altında gruplandığı görülen göstergelerin altyapı hizmetlerine erişim, sağlık, güvenlik, sosyal yaşam gibi başlıkları kapsamı nedeniyle yeniden faktör analizinin uygulanmasının isabetli olacağı sonucuna varılmıştır.

Tablo 6: Varimax Yöntemine Göre İkinci Faktörün İsimlendirmesine İlişkin Sonuçlar

Varimax Yöntemine Göre Bileşen Matrisi

Değişkenler	2.Faktör=Mekânsal Durum	
	Yapılı Çevre	Beşeri Ortam
Kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı	,865	,305
Atık hizmeti verilen nüfusun oranı	,805	,359
Sinema ve tiyatro seyirci sayısı (yüz kişide)	,755	,420
Bin kişi başına düşen alışveriş merkezi alanı	,695	,375
Sokaktan gelen gürültü problemi yaşayanların oranı	,199	,881
Havalimanına erişim oranı	,292	,721
Sosyal ilişkilerinden memnuniyet oranı	-,312	-,721
Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin oranı	-,058	-,859
Hekim başına düşen müracaat sayısı	-,413	-,374
YGS puan ortalaması(puan)	,782	-,136

dünyada bireyin sosyal uyum süreçlerine adapte olması, kültürel değerlerin öğrenilmesi ve içselleştirilmesi gibi bireyin gelişimine katkı sağlayan işlevleriyle birlikte olmazsa olmaz iş olanaklarının belirlenmesinde nihai bir araç görevi görmektedir. Dolayısıyla özellikle temel eğitim sonrası bireyin ilgi ve yetenekleri bağlamında uygun mesleki yönlendirme sürecinin sağlanması ve bireyin bu süreci başarıyla tamamlaması gelecek planlarında zorunlu ihtiyaçların karşılanmasında özerk hareket edebilmesi için zorunlu bir ihtiyaç haline almaktadır. Bu bağlamda barınma ihtiyacını karşılayan asgari konut özellikleri ile yasal yollardan gelir elde edebilmenin yolu olan iş seçimi göstergelerinin temel ihtiyaçlar göstergesi olarak sınıflandırılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmiştir.

- Toplumdan topluma değişiklik gösteren kültürel ihtiyaçlar, zorunlu ihtiyaçlar karşılandıktan sonra gerçekleştirilmek istenen ihtiyaçların tanımlanması amacıyla kullanılmaktadır. Toplumsal ihtiyaçlar faktörü altında ikinci alt faktör olarak isimlendirdiğimiz kültürel ihtiyaçların karşılanabilmesi için öncelikle zorunlu ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. Dolayısıyla literatür bağlamında eğitim ihtiyacının geneli itibarıyla kültürel ihtiyaçların altında yer verilmesini burada bir şerh düşmek istenilmiştir. Çünkü eğitim bireye sunulan imkânlar dâhilinde kültürel hedeflerin bireye kazandırılmasıyla birlikte geçim kaynağına esas olan meslek edinim sürecinin olmazsa olmazıdır. Bu nedenle ikincil veri kapsamında analizde yer verilen değerlerin bireye edindirilmesi haricinde öğretim boyutları öne çıkarılan (TEOG sistemi yerleştirme puanı, okul öncesi eğitimde okullaşma oranı) göstergelerinin temel ihtiyaçlar kapsamında yorumlanmasının daha isabetli olacağı sonucuna varılmıştır.

Faktör analizi uygulanabilirliği kapsamında yeniden yapılan küresellik testi sonuçlarında kurulan yokluk hipotezi ikinci faktör içerisinde ortaya çıkan değişkenlere yeniden faktör analizi uygulanmasına imkân tanımaktadır. ($p < 0,05$, KMO Değeri=0,825). Öte yandan; faktör analizi sonrasında döndürülen 2 yeni alt faktörün toplam değişimin %67,069'unu karşıladığı görülmüştür. İkinci faktörün birinci alt faktöründe yer alan göstergelerin kavramsal açıdan göstergelerin durumu değerlendirildiğinde altyapı ve sosyal yaşama ilişkin değişkenlerin alt faktör altında gruplandığı görülmektedir. Faktör yüklerinin ağırlıklarına göre öncelikli olan göstergelerin “*Kanalizasyon ve şebeke suyunun erişim oranı*” ile “*Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Oranı*” olmasından dolayı altyapı göstergelerin önemli olduğu görülmüştür. Öte yandan birinci alt faktörün içerisinde gruplandığı görülen diğer göstergelerin sinema ve tiyatro seyirci sayısı ile alışveriş merkezi alanı gibi fiziki boyutları içeren özelliklere sahip olmasından dolayı yapı çevre olarak isimlendirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir. Açıkçası birinci alt faktör içerisinde yer alan “*YGS Puan Ortalaması*” alt göstergesi diğer faktör yükleriyle hemen hemen benzer ağırlığa sahip olmasına rağmen kavramsal açıdan bir birliktelik göstermemektedir. Kavram birlikteliğine önem verilmek üzere yeniden gerçekleştirilen “*Yapılı Çevre*” olarak gruplandırılan değişkenlerin yer aldığı faktör analizinde ayrı bir ayrışmaya rastlanılmamıştır.

İkinci faktörün ikinci alt faktöründe yer alan göstergelerin mevcut durumu değerlendirildiğinde “*Sokaktan gelen gürültü problemi yaşayanların oranı*”, “*Havalimanına erişim oranı*”, “*Sosyal ilişkilerinden memnuniyet oranı*”, “*Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin oranı*” göstergelerin havalimanı içerikli değişkenin haricinde sosyal çevrenin fiziki olmayan koşullarına işaret ettiği anlaşılmıştır. Bu nedenle anılan göstergelerin önemli bir kısmının beşeri unsurlardan kaynaklı etkenlere yönelmesi ve bu alt faktör bağlamında faktör yüklerinin dağılımı incelendiğinde sosyal ilişkiler, yürürken kendini güvende hissetme gibi insan kaynaklı mekânı oluşturan etmenlerden dolayı beşeri unsurlar olarak isimlendirmenin daha uygun olacağı değerlendirilmiştir. Her iki alt boyutun mekânın fiziki ve beşeri boyutlarına odaklanan özelliklerinden dolayı mekânsal durum olarak isimlendirilmesinin isabetli olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Üçüncü faktör içerisinde gruplanan sosyal göstergelerin kamu hizmetlerin memnuniyeti ifade etmesinden dolayı yeniden faktör analizi yapılmasına gerek duyulmamıştır. Tablo 7’ de yer verilen göstergelerin ortak özelliğinin “*Kamu Hizmetlerinden Memnuniyet Faktörü*” olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Üçüncü Faktörde Yer Alan Göstergeler

Değişkenler	3.Faktör= Kamu Hizmetlerinden Memnuniyet
Kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,812
Kamunun sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,787
Kamunun asayiş hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,738
Belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,727
Belediyenin temizlik hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,623
Sosyal hayatından memnuniyet oranı	0,518

Kamu hizmetlerinden memnuniyet faktörü altından yer alan göstergelerin faktör yüklerinin eğitim, sağlık ve asayiş memnuniyeti olarak sıralandığı anlaşılmaktadır. Toplu taşıma, temizlik hizmetleri ve sosyal hayatından memnuniyet diğer sıralan göstergeler arasında yer almaktadır. Dördüncü faktör içerisinde yer alan göstergelerin ise ekonomik yönden reel sektörün göstergeleri arasında yer alan istihdam ve işsizlik oranların değişiminden oluştuğu görülmüştür. Topluların

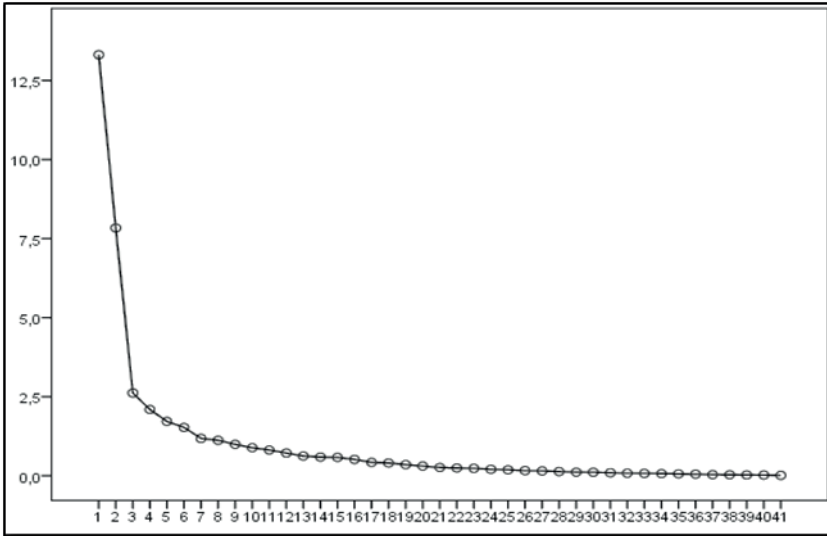
ekonomik ve sosyal yönden refahının ana bileşenleri arasında gösterilen makro değişkenler kavramsal açıdan benzer nitelikleri taşımasından dolayı tekrar faktör analizi yapılmamıştır. Bu çerçevede dördüncü faktörün Tablo 8’de yer verilen göstergeler esas alınarak sosyal kalkınma faktörü olarak isimlendirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Tablo 8: Dördüncü Faktörde Yer Alan Göstergeler

Değişkenler	4.Faktör= Sosyal Kalkınma
İstihdam Oranı	0,879
İşsizlik oranı	-0,77

Faktör analizi dâhilinde dört faktörün Tablo 3’te yer verilen açıklama yüzdelerine göre toplam değişimin yaklaşık olarak %57’sini açıkladığı görülmektedir. Bu çerçevede bu aşamadan sonra göstergelerin faktörler içerisinde oluşturduğu yüklerin ağırlığı ve kavramsal açıdan boyut sayılarının birlikteliği yeni faktör eklemelerinin alt yapısını da şekillendirmiştir.

Faktör analizinde göstergeler arasında değişimi gösteren değişkenlerin birbiriyle ilişki düzeyleri nedeniyle 8 faktörün oluşmasına sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Öte yandan özdeğerlere ilişkin diyagram sonuçlarında altıncı faktörden sonra yatay bir seyre sahip olduğu görülmektedir. Diyagram sonuçları ve faktörlerin açıkladığı varyans yüzdelerinin sonuçlarıyla beraber kentsel yaşam kalitesinin açıklanmasına ilişkin eklenmesi planlanan yeni faktörlerde faktör yükleri ve aynı faktör içerisinde göstergelerin kavramsal boyutlarına önem verilmiştir.

Şekil 1. Faktör Analizi Yamaç Eğim Grafiği

Beşinci faktör içerisinde yer alan göstergelerin ise yaşam memnuniyetine ilişkin göstergeler arasında yer alan mutluluk düzeyi, sağlığından memnuniyet ve ortalama yaşam süresi beklentisi değişkenlerinden oluştuğu anlaşılmıştır. Bu açıdan beşinci faktörün Tablo 9’de yer verilen göstergeler esas alınarak Yaşam Memnuniyeti faktörü olarak isimlendirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Tablo 9: Beşinci Faktörde Yer Alan Göstergeler

Değişkenler	5.Faktör= Yaşam Memnuniyeti
Mutluluk düzeyi	0,743
Sağlığından memnuniyet oranı	0,658
Doğuşta beklenen yaşam süresi(Yıl)	-0,615

Altıncı faktör ve devamı niteliğinde diğer faktörler içerisinde faktör yüküne katkı sağlayan diğer yedinci ve sekizinci faktörlerin içerikleri değerlendirildiğinde faktör yüklerinin ilişki düzeylerinde sivil katılım, gelir durumu ve güvenlik göstergelerine ilişkin alt göstergelerden oluştuğu anlaşılmıştır. Bununla beraber bu göstergelere ilişkin bazı parametrelerin diğer faktörlerin kavramsal çerçevesi içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Örneğin; Toplumsal ihtiyaçlar faktörü altında mahalli idareler seçimlerine katılım, mekânsal durum faktörü altında geceleyin yalnız başına güvende hissetme durumu, Sosyal kalkınma faktörü altında istihdam oranları göstergesi örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla kentsel yaşam kalitesi ölçümlerinde beş faktör üzerinden açıklamanın uygun olacağı değerlendirilmiştir. Beş faktörün toplam değişimin yaklaşık olarak %64'ünü açıkladığı analiz sonuçlarından anlaşılmıştır.

3. Sonuç ve Öneriler

Yaşam kalitesinin ölçümlerinde ortak bir dilin sağlanamamasının en büyük nedeni kentleri oluşturan bireylerin kültürel ve memnuniyet değerlerinin farklılığıdır. Kentsel yaşam kalitesine ilişkin sunulan farklı yaklaşımların ölçüm tekniğinde ayrışmaları değerlendirildiğinde; nesnel göstergeleri dayanak teşkil edenlerin ikincil veri analizi kullanarak, öznel göstergeleri temel alanların ise anket tekniğine dayalı veriler üzerinden kentlerin yaşam kalitesine yön vermeleridir.

Bilimin temelini oluşturan nedensellik ve ilişkisel kavramların değişkenlere indirgenmek suretiyle ölçümü temelde yer alan boyutlarının keşfedilmesi ile anlam kazanmaktadır. Farklı disiplinlerin araştırmaya olanaklı kıldığı kentsel yaşam kalitesine özgün bir ölçüm aracının geliştirilememesi ise kentler üzerinden etnografi temelli karşılaştırmaların zorluğuna işaret etmesinden dolayıdır. Yaşam kalitesinin ölçülmesinde temel alınan sosyal göstergelerin durumu alan yazınında her ne kadar faydalı olan iyidir bakış açısıyla ele alınmış olsa da eleştirel bakış açısı bu durumu karşılaştırma esasına dayalı gösterge belirlemenin zorluğuna göndermede bulunmaktadır.

Bu çalışma nesnel göstergeler temel alınarak ulusal düzeyde Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 81 kente ilişkin toplanan verilerin bileşik endeks yöntemiyle analiz sonucu kentlerin yaşam düzeylerinin belirlendiği çalışma kapsamında elde edilen 41 göstergenin kavramsal içeriklerine odaklanarak boyut önerisi geliştirmiştir. Bu amaçla kendi içlerinde homojen ve aralarında ilişki bulunmayan boyutların elde edilebilmesi için gerçekleştirilen faktör analizinde araştırma sonuçlarına göre temelde 5 faktör elde edilmiştir.

Toplam değişimin %64'nün açıklandığı araştırma sonuçlarında önem düzeylerine göre elde edilen faktörlerin sırasıyla; toplumsal ihtiyaçlar, mekânsal durum, kamu hizmetlerinden memnuniyet, sosyo-ekonomik kalkınma ve yaşam memnuniyeti faktörleri olduğu anlaşılmaktadır. Toplumsal ihtiyaçlar olarak temel ve kültürel ihtiyaçlar adı altında iki alt boyutunun olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber, mekânsal durum faktörünün ise yapı ve beşeri çevre alt boyutlarıyla şekillendiği görülmüştür.

Bu çerçevede sosyal bilim alanında yaşam kalitesi kavramına yönelik ölçek geliştirilmesinin ilk aşaması olan modelleme sürecinde yaşam kalitesine yön veren boyutların ihtiyaç odaklı faktörler ürettiğini göstermiştir. Yaşam Kalitesinin belirlenmesinde asgari ihtiyaçların karşılan-

ması birincil önem düzeyine sahipken, mekânı çevreleyen fiziki ve beşeri koşulların mevcut durumu ikincil özelliği oluşturmuştur.

Şekil 2. Kentsel Yaşam Kalitesi Ölçümüne İlişkin Boyutlar

Bu noktada kentlerin farklı kültürlere sahip insan gruplarına ev sahipliği yapması, birlikte yaşama pratiklerinin geliştirilmesi ve temel ihtiyaçların karşılanmasında sunduğu fırsatlar cazibe merkezi haline gelmelerini sağlamaktadır. Uluslararası kuruluşlar dâhil yerel düzlemde ülkelerin yansımaların önemsendiği araştırmalara merkezilik teşkil eden sosyal göstergelerin önem düzeylerinin yerel önceliklere göre belirlenerek çalışmalarda yer verilmesinin isabetli sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Yaşam kalitesi boyutları arasında modelde yer alan ve kentsel yaşam kalitesinin çekim alanında yer alan değişkenlerin ağırlıklı olarak ihtiyaç ve memnuniyet odaklı değişken yapısından oluştuğu görülmüştür. Yapılan araştırmaya ilişkin sonuçlarının kentsel yaşam kalitesi ölçüm çalışmalarında kullanılacak boyut belirleme ve veri toplama süreçlerinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Akpınar, O., & Pektaş, E. K. (2019). Yavaş şehirler (Cittaslow) ve kentsel yaşam kalitesi üzerindeki etkileri: Seferihisar halkının algısı üzerine bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 31-46.
- Andelman, Fried, I., & Neufeld, M. (2001). Quality of life self-assessment as a function of lateralization of lesion in candidates for epilepsy surgery. *Clinical Research*, 42 (4), 549-555.
- Andrews, F.M., & Whitney, S.B. (1976). Social indicators of well-being. Americans Perceptions of Life Quality. New York: Plenum Press.
- Başaran, İ., & Çiftçi, S. (2011). “Yönetimler arası işbirliğinin kentsel yaşam kalitesinin geliştirilmesindeki önemi”, *Afyon Kocatepe İİBF Dergisi*, 13 (2), 251-275.
- Beritan, C., & Emecen, Y., (2020). Kentsel yaşam kalitesi üzerine karşılaştırmalı bir inceleme: Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kampüsü örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(75), 1495-1506.
- Biaga, B., & Ladu M. G., & Meleddu M. (2018). Urban quality of life and capabilities: an experimental study, *Ecological Economics*, 150, 137-152.
- Campbell, A., & Converse, P. E., & Rodgers, W. L. (1976). The quality of American life. *Russell Sage Foundation*, New York.
- Das, D. (2008). Urban quality of life: A case study of Guwahati. *Social Indicators Research*, 88(2), 297-310.
- El Din, H. S., Shalaby, A., Farouh, H. E., & Elariane, S. A. (2013). Principles of Urban quality of Life for a Neighborhood. *Hbrc Journal*, 9(1), 86-92.
- European Union (2013). Quality of life in European cities-Report. “Retrieved from” https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/flash/fl_366_en.pdf.
- Görün M., & Kara M., (2010). Kentsel dönüşüm ve sosyal girişimcilik bağlamında Türkiye’de kentsel yaşam kalitesinin artırılması, *Yönetim Bilimleri Dergisi* 8 (2), 139-164.
- Hagerty, M.R., & Cummins, R.A., & Ferriss, A. L., & Land, K.; Michalos, A.C., & Peterson, M., & Sharpe, A., & Sirgy, M., & Vogel, J. (2001). Quality of life indexes for national policy: review and agenda for research, *Social Indicators Research*, 55 (1) 1-96.
- Hagerty, R. Michael, (1999). Unifying livability and comparison theory: cross-national time-series analysis of life-satisfaction, *Social Indicators Research* 47, 343-356.
- İnan Ö., & Özdemir S. İ. (2019). Kentsel yaşam kalitesi ölçüm yöntemlerinin geliştirilmesi, *International Journal of Economics, Politics, Humanities&Social Sciences* 2 (3), 184-198.
- Liu, B. C. (1976). Quality of life indicators in U.S. metropolitan areas. *Praeger*, New York.
- Lotfi, S., & Solaimani, K. (2009). An assessment of urban quality of life by using analytic hierarchy process approach (case study: Comparative study of quality of life in the north of iran). *Journal of Social Sciences*, 5(2), 123-133. Retrieved from www.scopus.com
- Marans R., & Stimson R. (2011) An overview of quality of urban life, *Investigating quality of urban life-theory, Methods and Empirical Research*, edit: Robert W. Marans&Robert J. Stimson, Social Indicators Series, London:Springer.
- Marans, R. W. & Rodgers, W. (1975). Towards an understanding of community satisfaction. İ A. Hawley & V. Rock (Eds.). *Metropolitan America in contemporary perspective*, 299 – 352. New York: Halsted Press.
- Marans, R., (2007). Kentsel Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi, *Mimarlık dergisi*, Dosya. Kentsel Yaşam Kalitesi (335) Mayıs-Haziran.
- McCrea, R., & Stimson, R., & Marans, R. W. (2011). The evolution of integrative approaches to the analysis of quality of urban life. *In Investigating quality of urban life* (pp. 77-104). Springer, Dordrecht.
- McCrea, R., & Shyy, T. K., & Stimson, R. (2006). What is the strength of the link between objective and subjective indicators of urban quality of life? *Applied research in quality of life*, 1(1), 79-96.
- Oktay, D., & Marans, R. W. (2010). Overall quality of urban life and neighborhood satisfaction: A household survey in the walled city of famagusta. *Open house international*.
- On Birinci Kalkınma Planı Kentsel Yaşam Kalitesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2018). Ankara: Kalkınma Bakanlığı, “Erişim Adresi:” <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KentselYasamKalitesiOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf>.

- Pacione, Michael (2003). Urban environmental quality and human wellbeing- a social geographical perspective, *Landscape and Urban Planning*, 65, 19-30.
- Psatha E., & Deffner A., & Psycharis Y., (2011). Defining the quality of urban life: which factors should be considered? European Regional Science Association 51st European Congress, Barcelona. "Erişim Adresi:" www.ac.at/ersa/ersaconfs/ersall/e11083a/Final00785.pdf.
- Rogerson R.J. (1999). Quality of life and city competitiveness. *Urban Studies*, 36 (5- 6), 969-985.
- Sarı, V. İ., & Kındap A., (2018). Türkiye'de kentsel yaşam kalitesi göstergelerinin analizi. *Sayıştay Dergisi*, Sayı:108, 39-68.
- Sen, A. (1993). Capability and well-being, *The Quality of Life* (30-53), Oxford: Clarendon Press.
- Stimson, Robert., & Marans, Robert W. (2011). *Objective Measurement of Quality of Life Using Secondary Data Analysis, Investigating Quality of Urban Life-Theory, Methods and Empirical Research*, edit: Robert W. Marans&Robert J. Stimson, social Indicators Series, London:Springer.
- Tekeli, İ. (2010). Gündelik yaşam, yaşam kalitesi ve yerellik yazıları, İstanbul: *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*.
- tuik.gov.tr, (2020). Konularına Göre İstatistikler, "Erişim Adresi:" <https://data.tuik.gov.tr/tr/main-category-sub-categories-sub-components2/ErişimTarihi:30.09.2020>.
- Türkoğlu Dülger H., & Bölen F., & Baran, Korça P., & Marans, R. (2007). İstanbul'da konut alanlarında yaşam kalitesinin ölçülmesi, *Mimarlık Dergisi*. Dosya: Kentsel Yaşam Kalitesi.
- Türkoğlu D. H., & Bölen F., & Baran K. P., & Terzi F. (2011). Measuring quality of urban life in İstanbul. *Investigating Quality of Urban Life-Theory, Methods and Empirical Research*, edit: Robert W. Marans&Robert J. Stimson, social Indicators Series, London:Springer.
- Türksever A., & Atalık G., 2001. Possibilities and limitations for the measurement of the quality of life in urban areas, *Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*, Springer, vol. 53(2), pages 163-187, February.
- Türksever, A. (2000). Türkiye'de büyük şehir alanlarında yaşam kalitesinin değerlendirilmesine yönelik bir yöntem denemesi (Doctoral dissertation, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Van Kamp, I., & Leidelmeijer, K., & Marsman, G., & Hollander, A. de (2003). Urban environmental quality and human-wellbeing towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study, *Landscape and Urban Planning*, S. 65, ss. 5-18
- Veenhoven R., (2000). The four qualities of life. *Journal of Happiness Studies*, 1 (1), 1-39.
- WHOQOL-Measuring Quality of Life The World Health Organization Quality Of Life Instruments (The Whoqol-100 And The Whoqol-Bref) Programme On Mental Health (1997). "Erişim Adresi:" http://www.who.int/mental_health/media/68.pdf. Erişim Tarihi: 09.09.2020.
- Wish, N.B. (1986). Are we really measuring the quality of life? well-being has subjective dimensions, as well as objective ones. *American Journal of Economics and Sociology*, 45 (1), 93-99.
- Xie, S. (2019). Quality matters: housing and the mental health of rural migrants in urban China. *Housing Studies*, 34(9), 1422-1444.
- Yanıklar, C. (2010). Tüketim kültürü, kapitalizm ve insan ihtiyaçları arasındaki ilişki üzerine bir tartışma. *Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences*, 34(1).
- Yavuzçehre Savaş, P., & Torlak S. E. (2006). Kentsel yaşam kalitesi ve belediyeler: denizli karşıyaka mahallesi örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:2, Sayı: 4, ss: 184-207.
- Zamanifard, H., & Alizadeh, T., & Bosman, C., & Coiacetto, E. (2019). Measuring experiential qualities of urban public spaces: users' perspective. *Journal of Urban Design*, 24(3), 340-364.

